

Κάστρα και οχυρωμένες πολιτείες, η γη ορίζει, ο άνθρωπος το κτίζει

Θεματολογία στην οποία εντάσσεται: Περιβάλλον και Μνημεία, Αρχαιολογικοί χώροι και ιστορικοί τόποι.

Σχολικό έτος: 2016-2017

Συντονιστής: Μαρκάτος Νικόλαος ΠΕ03

Συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί:

Χριστιανού Μαρία ΠΕ02

Κασάκη Ελευθερία ΠΕ02

Αριθμός συμμετεχόντων μαθητών: 29

Περιγραφή του προγράμματος:

Το πρόγραμμα επικεντρώθηκε εν τέλει στη μελέτη των τειχών του Ηρακλείου αλλά και των οθωμανικών οχυρώσεων που δημιουργήθηκαν κατά τη διάρκεια της μεγάλης Κρητικής επανάστασης του 1863-1869, τους γνωστούς Κουλέδες. Η μελέτη έγινε, με παραδοσιακές μεθόδους (μελέτη Ιστορίας του Ελληνικού Έθνους), μέσω ίντερνετ σε ανάλογες ιστοσελίδες (πχ cretanbeaches.com/el/ιστορία-της-κρήτης/φρούρια-και-κάστρα-στην-κρήτη) και του Google Earth, αλλά και με διδακτική επίσκεψη στο Info Point του Δήμου Ηρακλείου, στα Τείχη αλλά και στον Κούλε, το εμβληματικό Ενετικό οχυρό που δεσπόζει του λιμένος Ηρακλείου.

Κουλέδες της Κρήτης

Πύργος = Kule (ο τόνος στο ε) στα Τουρκικά. Με δύο λόγια; Όταν μιλάμε για Κουλέδες εννοούμε οχυρώσεις της Τουρκικής περιόδου.

Ασκήφου Σφακίων, 21 Αυγούστου 1863

Εκείνο το απόγευμα αποστέλλεται το εξής ψήφισμα στους πρόξενους των μεγάλων Ευρωπαϊκών Δυνάμεων και της Ελλάδος:

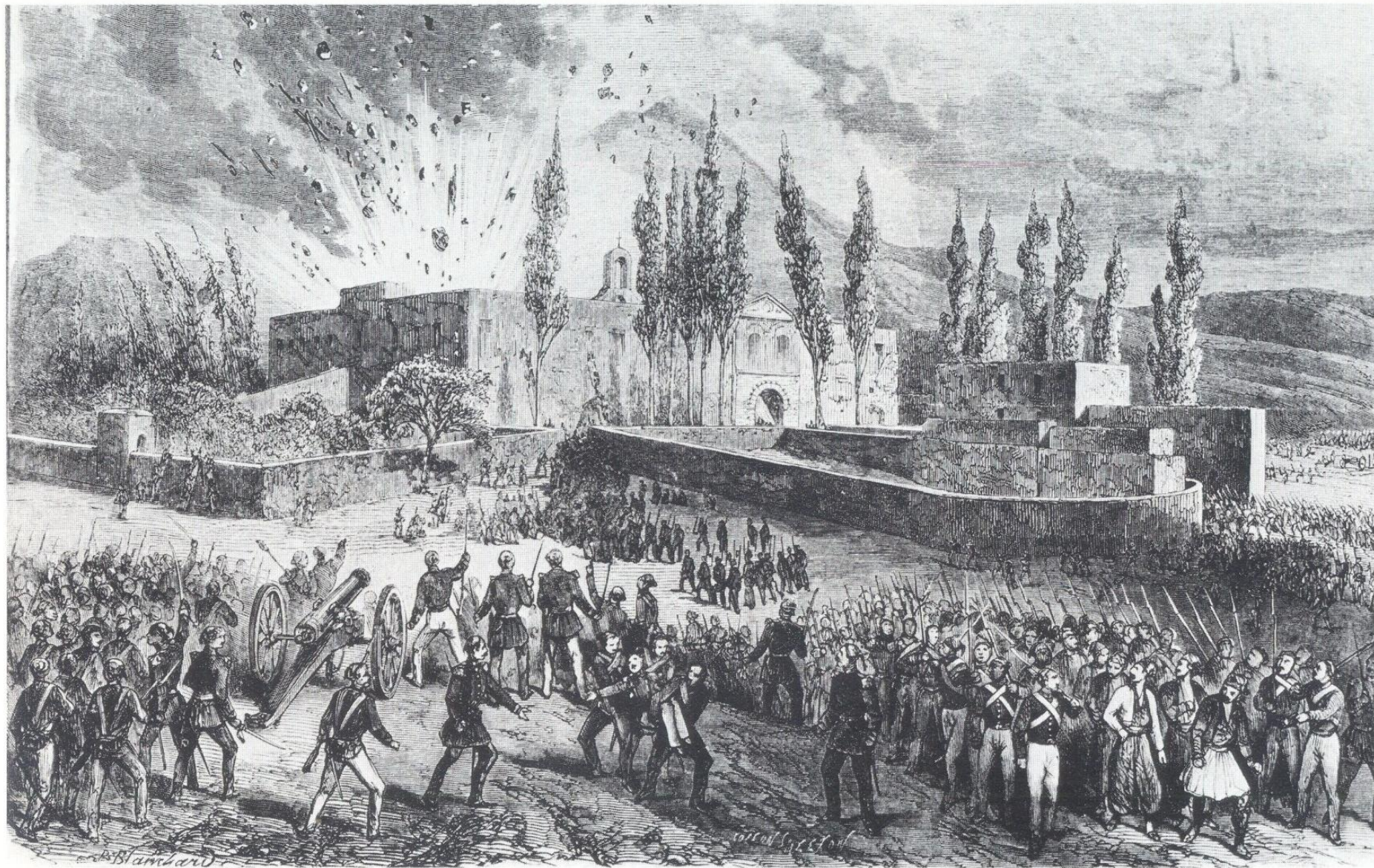
«Η Γενική Συνέλευσις των Κρητών...

1. Καταργεί δια παντός επί της νήσου Κρήτης και πάντων των εξαρτημάτων αυτής την Τουρκικήν εξουσίαν.
2. Κηρύττει την αδιάσπαστον και παντοτινήν ένωσιν της Κρήτης και πάντων των εξαρτημάτων αυτής μετά της Μητρος Ελλάδος υπό το σκήπτρον της Α. Μεγαλειότητος του Βασιλέως των Ελλήνων Γεωργίου Α΄.
3. Την εκτέλεσιν του Ψηφίσματος... ανατίθουσιν εις την ανδρείαν του γενναίου λαού της Κρήτης, εις την συνδρομήν των ομοφύλων και ομοεθνών και πάντων των φιλελλήνων, εις την κραταιάν μεσολάβησιν των Προστατίδων και Εγγυητριών Μεγάλων Δυνάμεων και εις την παντοδυναμίαν του Ύψιστου Θεού».

Και έτσι ξεκίνησε μια πολύ αιματηρή αλλά και ηρωική εξέγερση του Κρητικού λαού, η ΜΕΓΑΛΗ ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ, που κράτησε τρία χρόνια μέχρι το 1869. Ούτε η πρώτη ήταν αλλά δυστυχώς ούτε και η τελευταία. Η επανάσταση ξέσπασε με αφορμή την κακοδιοίκηση και τις καταπιέσεις της τουρκικής διοικήσεως σε βάρος των χριστιανών κατοίκων του νησιού, πέρασε διάφορες φάσεις, αλλά τελικά υπέκυψε μπρος στις υπερδιπλάσιες δυνάμεις του εχθρού, στην αντίδραση των ευρωπαϊκών δυνάμεων να ενωθεί η Κρήτη με την Ελλάδα και στην αδυναμία του ελληνικού κράτους να τη συγκρατήσει και να τη διατηρήσει.

Τον πρώτο χρόνο όμως, τουλάχιστον επί των γενικών διοικητών Ισμαήλ πασά πρώτα και Μουσταφά πασά κατόπιν, οι επαναστάτες μαζί με τους εθελοντές που έσπευσαν από την Ελλάδα πέτυχαν σημαντικές νίκες σε όλο το νησί και ματαίωσαν την πρώτη εισβολή του Μουσταφά στα Σφακιά. Στη συνέχεια ο γενικός διοικητής, που ήδη είχε καταλάβει την ηρωική μονή του Αρκαδίου, στράφηκε και πάλι στα Σφακιά όπου, αν και εισέβαλε, υπέστη τρομερές απώλειες και αναγκάστηκε να επιστρέψει στα Χανιά ουσιαστικά άπρακτος, με αποτέλεσμα να ανακληθεί από την Πύλη (τον Σουλτάνο) και να αντικατασταθεί από τον Ομέρ πασά το Μάρτιο του 1867. Ο νέος πολιτικός και στρατιωτικός διοικητής οργάνωσε τις δυνάμεις του ταχύτατα και εξεστράτευσε εναντίων των Σφακίων, αλλά έπειτα από τη σύντομη άμυνα των επαναστατών υποχώρησε και στράφηκε στις ανατολικές επαρχίες και κατέλαβε το οροπέδιο Λασιθίου. Αμέσως έπειτα γύρισε και πάλι στο δυτικό τμήμα, εισέβαλε στα Σφακιά, αλλά έπειτα από λίγες μέρες αναγκάστηκε να αποσυρθεί από την έλλειψη τροφών και νερού. Έτσι η αποστολή του Ομέρ, στον οποίο η Πύλη είχε στηρίξει όλες τις ελπίδες της για οριστική καταστολή της επαναστάσεως, όχι μόνο δε στέφθηκε από επιτυχία, αλλά, με τις ωμότητες και τις θηριωδίες που διέπραξε σε βάρος των αμάχων, κίνησε την αγανάκτηση των ευρωπαϊκών κυβερνήσεων εναντίον του, με αποτέλεσμα όχι μόνο να συγκινηθεί η διεθνής κοινή γνώμη αλλά και πολλά γυναικόπαιδα, που αργοπέθαιναν από τις στερήσεις, να μεταφερθούν στην Ελλάδα με ευρωπαϊκά πλοία.

Η έκρηξη της πυριτιδαποθήκης στο Αρκάδι, φανταστική απεικόνιση.

Η ΚΡΗΤΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ (1866 — 1869)

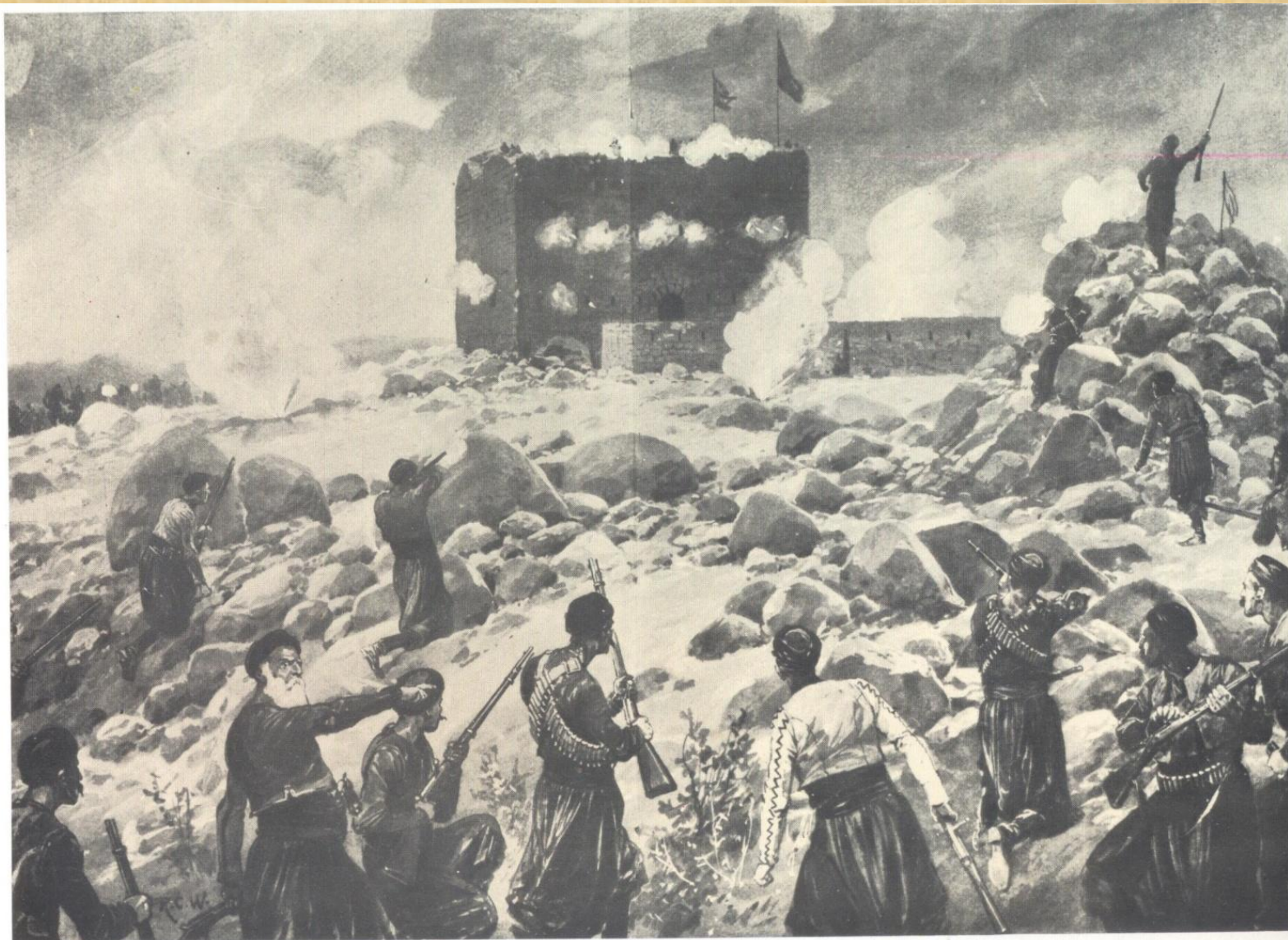
Π Ε Λ Α Γ Ο Σ

- Κυριότερα κάστρα του νησιού στα όποια κατέφυγαν οι Τουρκοκρητικοί μόλις ξέσπασε ή επανάσταση.
- Περιοχές όπου κτίστηκαν από τούς Τούρκους οι περισσότεροι πύργοι στην τελευταία περίοδο του αγώνα.
- *Σπουδαιότερες μάχες και συγκρούσεις επί Γεν. Διοικητή Ίσμαήλ πασά (ώς το τέλος Αύγ. 1866).
- *Σπουδαιότερες μάχες και συγκρούσεις επί Γεν. Διοικητή Μουσταφά πασά (Σεπτ. 1866-Μάρτ. 1867).
- *Σπουδαιότερες μάχες και συγκρούσεις επί Γεν. Διοικητή Όμέρ πασά (Μάρτιος - Οκτώβριος 1867).
- *Σπουδαιότερες μάχες και συγκρούσεις επί Γεν. Διοικητή Χουσεΐν Αύνή πασά (Νοέμβριος 1867 — ως το τέλος της επαναστάσεως).
- *Ακτές και σημεία όπου προσεγγίζαν κυρίως τὰ ελληνικά καταδρομικά.
- Περιοχές που δοκιμάσθηκαν περισσότερο από τή μανία τών Τούρκων κατά τή διάρκεια τής επανστάσεως.
- *Ορια τών τριών τμημάτων ή λιβάδων του νησιού (ώς τις αρχές του 1868).
- *Εδρα τής Γενικής Διοικήσεως και του τμήματος Χανίων.
- *Εδρες τών δύο άλλων λιβάδων.
- *Με τις δύο πρώτες χρωματικές ενδείξεις δηλώνονται αντίστοιχα οί νικητές. Με την τρίτη, όπου υπάρχει, δηλώνονται οί μάχες που είχαν αμφίρροπο αποτέλεσμα.

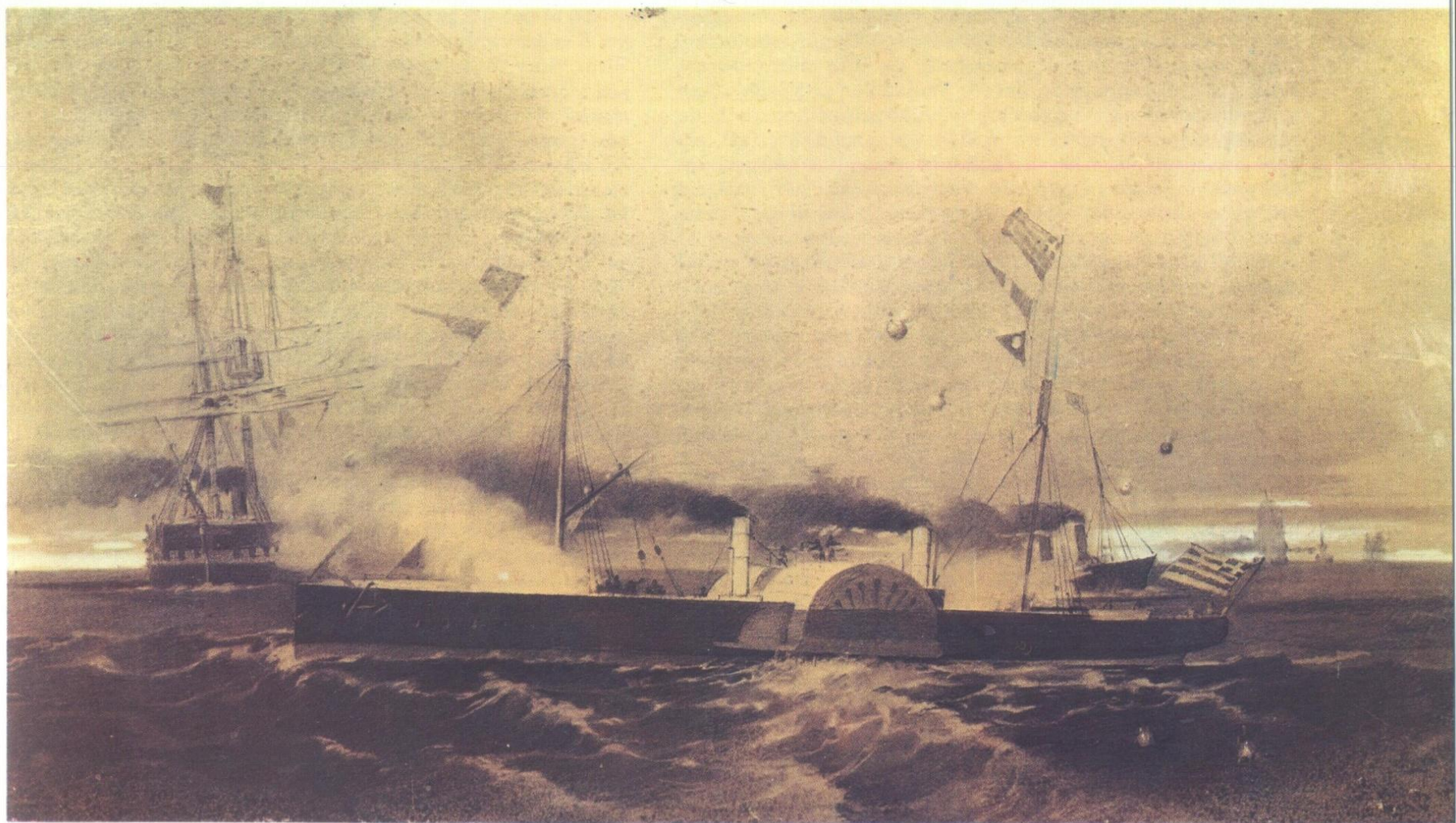
Π Ε Λ Α Γ Ο Σ

Η αντίσταση βέβαια συνεχιζόταν. Οι επαναστάτες επιτίθεντο ενάντια των τουρκικών στρατευμάτων ή κατέστρεφαν ήδη κτισμένους πύργους. Για παράδειγμα, στις 20 και 21 Ιουνίου του 1868 οι Μυλοποταμίτες εμπόδισαν τους Τούρκους να καταλάβουν και να ασφαλίσουν με πύργους το Φόδελε, σημείο προσορμίσσεως των ελληνικών καταδρομικών. (η εικόνα απεικονίζει πολιορκία Κουλέ στα Χανιά, από ιστορία του Ελληνικού έθνους)

Ιδιαίτερα έντονη παρέμενε η αντίσταση στις κεντρικές επαρχίες Αμάρι, Αγ.Βασίλειος και Μυλοπόταμο, καθώς και στις ανατολικές επαρχίες Μαλεβίζι, Λασιίθι, Μεραμπέλλο και Ιεράπετρα, όπου οι αρχηγοί Κόρακας (υπάρχει άγαλμά του στη Χανιώπορτα) και Σφακιανάκης προξενούσαν σημαντικές απώλειες στον εχθρό. Στα δυτικά όμως οι Τούρκοι είχαν καταφέρει να χτίσουν ολόκληρες σειρές από πύργους (κουλέδες) σε μικρά διαστήματα και είχαν κατασκευάσει αντίστοιχους στρατιωτικούς δρόμους. Όπου κτίζονταν οι πύργοι παρουσιαζόταν κάμψη της αποτελεσματικότητας των επαναστατών. Αυτό ώθησε τους Τούρκους να εντατικοποιήσουν τις προσπάθειές τους και έτσι, ενώ μέχρι τον Αύγουστο του 1868 δεν είχαν κτισθεί πάνω από 60, μέσα σε δύο μήνες αυξήθηκαν σε 150! Καταλήφθηκαν με αυτό τον τρόπο όλα σχεδόν τα επίκαιρα σημεία του νησιού και κυρίως τα παράλια, με αποτέλεσμα ελάχιστα πια μέρη να παραμένουν ελεύθερα για την προσόρμιση των πλοίων και την αποβίβαση φορτίων. Τελευταία, ο αποκλεισμός είχε γίνει τόσο στενός, ώστε κάθε πετυχημένο ταξίδι πλοίου από Ελλάδα προς Κρήτη να θεωρείται ηρωικό κατόρθωμα! Οι μάχες βέβαια συνεχίζονταν, αλλά άρχισε η υποταγή σε πολλές επαρχίες, που κορυφώθηκε έπειτα από την ατυχή εκστρατεία του εθελοντή Έλληνα συνταγματάρχη Δ. Πετροπουλάκη το Νοέμβριο και Δεκέμβριο του 1868. Λίγοι μόνο αρχηγοί συνέχισαν μεμονωμένα να αμύνονται, αλλά και εκείνοι αναγκάστηκαν να υποταχθούν οριστικά ως τα τέλη Ιανουαρίου του 1869. Κάπως έτσι τελείωσε άδοξα άλλη μία επανάσταση. Αλλά βέβαια οι Κρήτες δεν έμειναν ήσυχoi. Όχι για πολύ τουλάχιστον!

Πίνακας που απεικονίζει το ατμόπλοιο Ένωσις κατά τη διάρκεια της καταδίωξής του από το Τουρκικό στόλο με τον οποίο ανταλλάσσουν και μερικές μπαλωθιές. Η Ένωσις έδρασε κατά τη διάρκεια της Μεγάλης Κρητικής επανάστασης μεταφέροντας πολεμοφόδια και τρόφιμα παρά τον τουρκικό αποκλεισμό.
(από ιστορία του ελληνικού έθνους)

Τον Φεβρουάριο του 1878, με την ευκαιρία του Ρωσοτουρκικού πολέμου το 1877 και τη γενικότερη παρακμή του Τουρκικού κράτους, οι Κρήτες ξανακηρύσσουν την επανάσταση. Οι συνθήκες αυτή τη φορά είναι πολύ διαφορετικές από την προηγούμενη. Ενώ στην επανάσταση του 1866-69 οι Τούρκοι είχαν πάνω από 55.000 άντρες για να υπερασπιστούν τη παρουσία τους στο νησί, πλέον το σύνολο στρατού και χωροφυλακής δεν υπερέβαινε τις 10.000 αλλά και πολλά πολεμικά πλοία ήταν ακινητοποιημένα στα λιμάνια λόγω έλλειψης καυσίμων. Έτσι, τα ελληνικά πλοία μετέφεραν άφθονους εθελοντές, τρόφιμα και πολεμοφόδια. Για τους παραπάνω λόγους, με τις πρώτες αψιμαχίες οι φρουρές αποσύρθηκαν στις παράλιες πόλεις ενώ οι οχυροί πύργοι (κουλέδες) εγκαταλείπονταν, μόλις δέκα χρόνια από τότε που άρχισαν να κατασκευάζονται! Έτσι, βγήκε επιτέλους αυτή η θηλιά από το λαιμό των Κρητικών. Μάλιστα, μέχρι τα μέσα Μαρτίου, οι επαναστάτες ήλεγχαν ολόκληρη την Κρήτη εκτός από την Ιεράπετρα, το φρούριο της Σπιναλόγγας, το Ηράκλειο, το Ρέθυμνο, το Καστέλι Κισσάμου, τη Γραμβούσα, το φρούριο Ιτζεδδίν και την πόλη των Χανίων με τον πύργο στα Περιβόλια που φύλαγε την πηγή νερού της πόλεως. Δηλαδή ελεύθερη ήταν ολόκληρη η ύπαιθρος. Εκείνη την περίοδο εκμεταλλεύτηκαν οι Κρητικοί και κατέστρεψαν πολλούς κουλέδες υπό το φόβο να χρησιμοποιηθούν στο μέλλον και πάλι από τους Τούρκους ενώ οι περισσότεροι ποτέ ξανά δεν επανδρώθηκαν. Όταν μερικούς μήνες αργότερα έγινε ειρήνη μεταξύ της Ρωσίας και της Τουρκίας, άρχισαν να επιστρέφουν Τουρκικά στρατεύματα στο νησί. Οπότε και λόγω και των διεθνών συνθηκών, οι επαναστάτες αναγκάστηκαν να σταματήσουν την επανάσταση με κάποιες παραχωρήσεις εκ του Σουλτάνου.

Πάλι όμως η ειρήνη δεν κράτησε για πολύ και στις αρχές του 1896 ξαναφούντωσε η επανάσταση. Αυτή τη φορά όμως, πέρα από τις καθιερωμένες πλέον σφαγές χριστιανών Κρητών αμάχων μέσα στις πόλεις από Τούρκους, σκοτώσανε και τον υποπρόξενο της Αγγλίας (Λ.Καλοκαιρινός) και 17 Άγγλους στρατιώτες (σύνολο 18 Άγγλοι) στις 25 Αυγούστου του 1898. Αυτό βεβαίως εξόργισε την Αγγλία και σε συνδυασμό με το ότι είχαν όλοι βαρεθεί να ακούν για επαναστάσεις στη Κρήτη οδήγησε στην ανεξαρτησία του νησιού. Αλλά και πάλι το 1905 έγινε μια μικρή επανάσταση στο Θέρισο από τον Βενιζέλο, μέχρι την τελική ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα μετά τους Βαλκανικούς πολέμους.

Μέχρι και σήμερα, η επίσημη πολιτεία δεν ασχολήθηκε με τους Κουλέδες της Κρήτης. Μπορεί να είναι σχετικά πρόσφατα κτίρια (1867-68), όχι ιδιαίτερης αρχιτεκτονικής αξίας, μπορεί να συμβολίζουν την ήττα στην πιο σκληρή επανάσταση των Κρητικών, αλλά είναι μέρος της πολύ αιματοβαμμένης και ηρωικής συνάμα ιστορίας της Κρήτης.

(Πηγή, κυρίως: Ιστορία του ελληνικού έθνους)

Πως όμως μπορούμε να αλιεύσουμε την θέση μίας πιθανής οχύρωσης από την άνεση του γραφείου μας με μόνο εργαλείο τον προσωπικό μας υπολογιστή, πρόσβαση στο ίντερνετ και στο Google Maps;

Ένας Κουλές έχει κτιστεί σε θέση που έχει τα εξής χαρακτηριστικά:

1) βρίσκεται στην κορυφή λόφου ή λοφοπλαγιάς με καλή θέα.

2) Επικοινωνεί οπτικά με άλλους Κουλέδες (είναι και μπόλικοι).

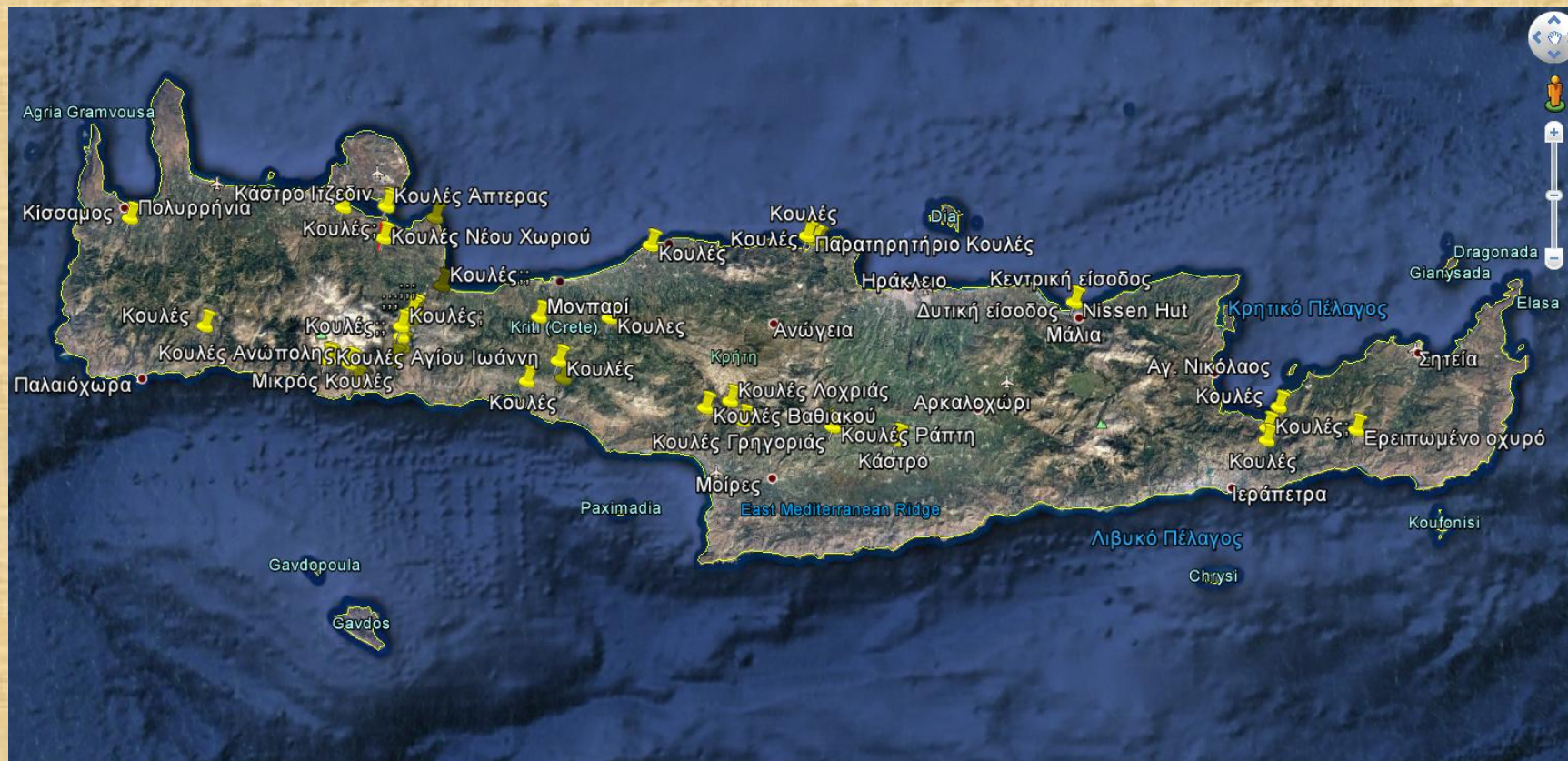
3) Βρίσκεται σε περιοχή με έντονη επαναστατική δραστηριότητα στη μεγάλη Κρητική επανάσταση, για παράδειγμα η επαρχία Σφακίων.

Πως θα μπορούσε να φαίνεται από κοντά μία οχύρωση;
(Κουλές Αγίου Ιωάννη Σφακίων, σε ερειπωμένη κατάσταση)

Από το ίντερνετ αλιεύτηκαν οι τοποθεσίες αρκετών Κουλέδων. Κάποιοι από αυτούς φαίνονται σημειωμένοι στην παρακάτω φωτογραφία. Μελέτη που να έχει τις τοποθεσίες όλων των οχυρώσεων με τη μορφή συντεταγμένων δε βρέθηκε οπότε το θέμα είναι ακόμα ανοικτό και εν εξελίξει. Ίσως στο μέλλον σταθεί αυτό αφορμή για την επίσκεψή μας σε κάποιον από αυτούς είτε με το σχολείο είτε ιδιωτικά.

Τα τείχη του Ηρακλείου κατά την Τουρκοκρατία

Οι Τούρκοι κατέλαβαν το Μεγάλο Κάστρο το 1669, ύστερα από περίπου 23 χρόνια πολιορκίας (29 Μαΐου 1648 – 18 Σεπτεμβρίου 1669), μετά από την προδοσία του Ενετού συνταγματάρχη Ανδρέα Μπαρότση, μπαίνοντας από τον προμαχώνα του Αγίου Ανδρέα. Η πολιορκία του Κάστρου ήταν μάλιστα η μεγαλύτερη που έχει καταγραφεί στην παγκόσμια ιστορία. Αφού το κατέλαβαν, χρησιμοποίησαν το οχυρωματικό σύστημα των Ενετών για την εδραίωση τους απέναντι στον Κρητικό λαό. Επισκεύασαν το τείχος και τα φρούρια τριγύρω, τα συμπλήρωσαν και τα προσάρμοσαν στις ανάγκες τους.

Συγχρόνως, άλλαξαν τις ονομασίες, τις οποίες μετέφεραν στη γλώσσα τους. Έτσι, ο προμαχώνας Μαρτινέγκο ονομάστηκε Γιουκσέκ Τάμπια, τα ορεκίονε ονομάστηκαν Μπούρτζι, ο προμαχώνας του Αγίου Ανδρέα ονομάστηκε Γιουρούς Καπισί (πύλη της εφόδου), η Πύλη του Ιησού ονομάστηκε Γενί Καπού (Κανούργια Πόρτα), η Πύλη του Δερματά ονομάστηκε Κουμ Καπί, το φρούριο της θάλασσας ονομάστηκε Κούλες, κ.α.

Η οχύρωση του Μεγάλου Κάστρου, σε περιόδους ειρήνης, φαίνεται ότι παραμελιόταν από τους κατακτητές. Εντούτοις, ο οχυρωματικός περίβολος του Ηρακλείου και το φρούριο του Κούλε σώζονται σήμερα σε άριστη κατάσταση και αποτελούν τα καλύτερα διατηρημένα Ενετικά έργα στην Ευρώπη.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΑ ΕΝΕΤΙΚΑ ΤΕΙΧΗ ΚΑΙ ΣΤΟΝ ΚΟΥΛΕ

Στις 22/02/17 πραγματοποιήθηκε εκπαιδευτική επίσκεψη στο Φρούριο του Κούλε και στα Ενετικά Τείχη του Ηρακλείου στο πλαίσιο του προγράμματος με στόχο:

- να γνωρίσουν οι μαθητές την τοπική ιστορία καθώς η ενετική οχύρωση του Χάνδακα αποτελεί σύμβολο και σημείο αναφοράς για την πόλη τους.
- να συνειδητοποιήσουν την αρχιτεκτονική σχεδίαση των ενετικών τειχών και τα στάδια διαμόρφωσής τους.
- να επισκεφτούν το φρούριο της θάλασσας, τον επιβλητικό Κούλε, να αντιληφθούν τον σημαντικό ρόλο του στην προστασία του νησιού καθώς και τις αλλαγές που υπέστη το μνημείο στο πέρασμα του χρόνου.
- να ενημερωθούν για τις προσπάθειες ανάδειξης του μνημείου και τη σημερινή χρήση τμημάτων του (χαμηλές πλατείες, πύλες κ.α.) ως χώροι πολιτισμού και αναψυχής.
- να ευαισθητοποιηθούν και να αναπτύξουν σεβασμό απέναντι στα μνημεία, βασική προϋπόθεση για την προστασία και διατήρησή τους.

